

نیکولای گوکول 1809-1852

ئوستادی خەنین لە روانگەی فرمىسکە وە

بەشى سى يەم-كۆتايى

بەكوردى كردىنى/ خالى بەكر

ئەوهى شوبىن پىتى "گوکول"ى لەسەر عەرشى ھونەرى شانۇ توند كردۇ ھونەرىكى واقعىيانەى لە گۇرەپانەكدا ھىتايىھ گۆرى ئەويش شانۇگەرى "جەنابى موفەتىش" بۇ ئەم شانۇگەرىيەش خۆى لە بۆتەي رەخنەيەكى ئىچگار توندا دەنواند سەبارەت بەو گەندەلى و نايەكسانىيە كۆمەلایەتىيە كە لە ئىي دەزگا حومىكانا بى شومارانە پەرەسى سەندبوو تاوه كار گەيىشته ئەوهى دامودەزگا سانسۇرەكانى دەولەت مۆلەتىيان نەدا نمايش بىرىت تاوه كو "جىوفسکى" خۆى گەياندە قەيسەر "نېقۇلاي يەكەم" بەمەبەستى رەزامەندبۇونى نمايش گەرەپەرىكە وەر وەك لەسەر زارانەوە باس كراوه كە قەيسەر ھەر خودى خۆى لە 19/ئادارى/1826 ئاماذهى ئاھەنگى كردىنەوهى شانۇگەرىكە گرتە ئەستقى خۆى و پاش كۆتايى نمايشەكەش قەيسەر و توپتى (خۇ فەرمانبەرى دەولەت نەما سوکوسەلىمى نەكەت ھەتاوه كو بە خۆشمەوە)...!

"خلىستاكۆف" كە كارەكتەرىكى شانۇگەرىكە يە لە يەكى لە شارەكانى روسىيادا كەسايەتىيەكى خاوهەن خولياو خواست و ئاواتە ئەوهىشى لائاشكراو روونە كە فەرمانبەران و لىپرسراوهەكانى ئەو شارە لە بن پەرەدى چ گەندەلىيەكدا خۆيان حەشار داوهە بایى چەندن وەلەم روانگەيەوە خۆى دەكەت بە موفەتىشى گشتى و كارامانە دەچىتە دۆخەكەھەو ئەبەرى دەكەت، ھەلۋۆكۈششى ئەوهەش دەگەرىتە بەر كەپولەكىكان قورخ بکات و بەھەموو شىۋەيەك بەھۆى بەرتىل پېيدان و بەرتىل كارىيە دەميان چەور بکات و ئەو كارو فەرمانانەي كە خواست و ويستىتى و بەر نامەرېتى بۇ كردون ئاسانكارىيان تىابەدەست بەينىت و بەئەنجاميان بگەينىت. بىنەر لە كاتى نمايش گەرەپەرىكەدا بەرونى و ئاشكراو بى رتووش ئەو گەندەلى و ھەللوشىنى بەرتىل و تەشەنە كردىنى دىياردەي ناسياواي و ناسياواكارى و خزم و خزمكارى و زال بۇونى بېرۇڭراتىيەت و گلکايەتى و پاشكۈيى و وېيل كردن و فەرامۇشكەردىنى بەر زەوهەندى گشتى و سەپاندىنى رۇتىن و پاشخستنى داواكارىيە رەواكانى ھاولاتيان و بەربلاوى دواكەوتەيى كە كۆمەلەنانى خەلک بېتىمى دەنالىتىت و بەسەر مىللەتا سەپىزىنە دەۋەتلىكەن ئەمەن دەھىنەتى كەنەن بە ئىچگارى وەرسى و بىزازارى بەر زەوهەندىيە گشتىيە كانىش لە وپەرى پېشىل كاريدا خۆيان دەنۋىتنىن و خۆيان نمايش دەكەن بە ئىچگارى وەرسى و بىزازارى ناوهەتەوە، سەرجەم ئەم دىمەنە شانۇيىانە لە كۆمەلگەدا دەبىزىت و لەكەن بىنەر يىش ھەستىيارانە ھەستى پېيدەكەرىت و وېنەيەكى واقعىلى لە ئۆيىر پەرەدى نمايشىتى كۆمىدى مەبەست پېكراو نىشان دەدرىن تائەو رادەيە فرمىسک بەچاوانى بىنەردا دەھىنەتە خوار، ئەمەش پېناسەيە كە شانۇگەرىكانى "گوکول" بەم چەشىنە تەرزە وەسف دەكەرىت و گوزارشى لەمەر دەكەرىت.

پەخنەگە كۆنخوازەكان و گەنگەنە كان و گەنگەنە كان دەسەلات ئەوهى لە دەستييان هات كردىيان لەپىناو بى بەھاپى كردى ئەم شانۇگەرىيە لى سەركەوتنيان بەدەست نەھىناؤ ئاکام مايەپۈچ دەرچۈون و لەئاوى ليخندا ماسيان دەگرت، پاساوهە كانىشيان ئەوه بۇ كەگوايە "گوکول" شارىكى لاتەرېب و دوورە دەست و راگوپىزراوى بەنمۇنەي سەرجەم

پوسیا چواندوه و له شانوگه ریهدا و هسفی دهکات، لی به پیچه وانه وه و هسفکردنی کاروفه رمانه کان و هه لسوکه و تی فهرمانبه ران و مامه له کردنی لیپرسراوانی دهوله ت له و شارهدا نمونه کی زیندووی بی هاوتابی هه مو و شاریکی روسيای قهیصه ریه و هیچ شاریکیشی له و که موکری و که متاه خه می و بهره لایی و بربلاویه کی گهندلی بی بهش و بی بری نیه و ئه مهش به سه رهایه تی بی سه رهه رهی دهسه لاتا دهسه پیت.

پاش ئهه هه لؤیسته رهخنه ییه کونخوازو دواکه و تخوازه کان رهخنه گرانی دیموکراتخوازو پیشکه و تخوازو خاوهن هه لؤیسته کان و هکو (بلینسکی و فیازمسکی و ئهندرو سووف) که وتنه خوو به هاو سه رکه و توبوی شانوگه ریکه یان بهه هاتر به رز نرخاندو به شیوه کیش که وتنه و هسفکردنی که تائیسته هیچ دهقیکی شانویی و هیچ هونه ریکی شانویی به و شیوه واقعیه نه نوسراوه و نمایش نه کراوه "گوگول" له بؤته شاریکدا گوزارشتی له روسيای قهیصه ری کردوه هیچ زیاده رؤییه کی پیوه نه لکاندوه.

ئهه شانوگه ریه هه لچوون و کاردانه و هیه کی بهه رفراوانی له نیو هنده که دا و رووژان ته نانهت خویندکاره پیشکه و تخوازه کان زوربهی هه ره زوری دهقی سیناریو کانیان به شیوه کی ئه زبه ره کردبوو هه میشه له نیو هنده کانی خویندناو له بونه تایبه تیکانی خویاندا نمایشیان ئه کردو ئه یان و وته وه، دیسهمه ریکانیش بهه مان رهوت و شیوه به هاو به رز راگرتني شانوگه ریه که یان نرخاندو تا ئه و پاده کیه "دافتاده" له مه نفاکه سیبریاوه نوسیبوی ئهه "گوگول" به چه شنیک تایبه تمهندیتی هه یه که ئه کتھ ریکی کارامه و لیتوه شاوه یه و هونه ره که شی سه رتوبی ئه ده به که مانه.

شانوگه ری له روسيادا گرنگی و بهه های تایبه تی خوی هه یه سه بارت به پیشکه و تنسی هونه ری شانویی به تایبه ت پاش (فانفیزین و غریبودیف) چونکه "گوگول" له گوپه پانه که دا جی پیو ره گوریشیه ئه و هونه ره گرنگه ره ره کرد و بهه ره و ئاقاریکی هونه ریتر خه ملاندی، جیاوازیه جو را جو ره کانی نیو کومه لگا و جیاوازی ئاخافن و سه قامگیر نه بونی باری دهروونی به سیما و روخساری کاره کتھ ره کانه وه له شانوگه ریکانی "گوگول" دا زور به رهونی هه ستی پی ده کریت هه ره وه ئه وهی واقعیکی زیندوو بی بینیت نه که ته نهانه له شیوه نمایشیکی به رجه سته کراوه ته زی له پیکه وه گریدانی روداوه کان و ته زیش له ستاتیکای هونه ری و په روه رده بی و ته زیش له مملمانی ئایدیو لوزی، چونکه هه یه ک له باز رگان و فهرمانبه ره پاریزگارو نیرو می و خه لکانی ساکاری نیو نیو هندو کومه لگا که هه یه ک به زمانیکی واقعیانه تایبه ت به توییز و چیته که هی خوی گوزارشتی له مه ره خواست و ویست و به ره زمه ندیه تایبه تیکانی خوی ئه کرد، ئه مهش به گشتی خالیکی هه ره گرنگی ریزه واقعی هونه ری کومیدی و هونه ری شانوییه که "گوگول" بله بیمهت و دهست پیشخه ره پیشنهوا له و بواره دا هه لیهینجاو وهک واقعیک په ره پیدا و پولینی کردو به رجه سته کرد.

لهم دیدو راو بوقونه شه وه پر و فیسور "سکول لوف" ده لیت دوابه دواي "گوگول" تایبه تمهندیه کومه لایه تیکان و شیوازو مامه له دهرونیکان سه بارت به تاکه کانی نیو کومه لگا بوو به یاساو ریسايه کی باوو هه نوکه یی له سه ره ته ختی شانوی روسيادا.

ئهه جگه له ههی که ههندیک له برهه مه کانی "گوگول" وهک (که پوو - لوت، بیره و هریکانی شیتیک، گالیسکه، وینه) بریتین له گرتنه برهی شه قل و ئاقاریکی شیکردن وهی دهروونی و له هه مان کاتیشدا گرتنه برهی شه قل و ریزه وو ئاقاری سریالیهت له ئه ده ب و هونه ردا، بهم پی یه ش زوریک له رهخنه وانان و توییزه رهوان و لیکوله رهوان که تایبه تمهندیتیان له مه ره ئه ده ب که هی "گوگول" دا هه یه به شیوه کی گوزارشت له و چیزه رهوان که هن که هن بریتی نین له قسیه ساده و ساکارو قسیه خوش و به تام و نوکتہ به لکو گشت ئه مانه مانای تایبه ت له خو ده کریت و له کات و شوینی خویدا مه به سته کان ده پیکن و خوی له خانه ریسوا کردنی ده سه لاتی قهیصه ردا ده بینیت وه و گالنچه جاری پیکردنه به و داب و نه ریتیه کونخوازو دواکه و توه و بیروکراتیه به بربلاوهی که په یزه وی دهکات به بی ئه وهی هیچ گورانکاریه که له بنه ماکانی پیشکه وتن به یتیه گوپری به پیوانه و هاوه که ری کومه لگا کانی ئورپا و روزنایا.

فهرمانبه ریکی بیروکراتی پله دار که لووتی خوی لی بزر ده بیت، واته ئه وه ده گهینیت که بنه ماو هیمامیه ک (رمز) له هیماما و بنه ما سه ره کیه کانی خوی له نیو کومه لگا قهیسه ردا بزر کردو و له دهستی داوه، ئه مهش بهواتای ئه وهی که چیتر ناتوانیت لووت

به رزی بنوینیت و لوقوت به رزانه مامه‌له له‌ته ک خه‌لکاندا بکات و خوی به ئینسانیتی که‌ل بزانیت به‌لکو همه‌میشه پووت و نابووت و خاوهن هیچ به‌هایه‌کی کومه‌لایه‌تی نیه تاوهکو چون بؤی بلویت به‌و شیوه‌یه له‌سهر ره‌نجی کومه‌ل حه‌زو تاره‌زوهکانی بهینیت دی و به‌رژه‌وهندی تاکه‌که‌سی خویشی سه‌رتوپی همه‌مو به‌رژه‌وهندیه‌کی گشتی بیت، ئه‌مه جگه له‌وهی که‌ئه‌م چیروکه چیروکتیکی نوکته ئامیزه دهنا چون ئینسان به‌و شیوه‌یه لوقوتی خوی لئی بزر ده‌بیت و هه‌ردم به‌شەقامه‌کانا راکه‌راکه‌یه‌تی له‌پیتناو دوزینه‌وهی لوقوت‌که‌یدا، وهیان هه‌ردم له‌ملاو ئه‌ولا عه‌ودالی دوزینه‌وهی بیت، لئی مه‌بەستی "کوگول"

لیره‌دا ئوهیه که‌بلیمه‌تاهه رېچکه نوسینیتیکی ته‌کنیکی پراوپری به‌بارودوخه‌که نوسیوه و به‌ناوه‌رۆکیکی پر مانا دایپشتوه به‌مەبەستی پسواکردنی ئه‌و کەسانه‌ی که‌نوینه‌رایه‌تی دەسەلاتی قەیسەر دەکەن له کومه‌لگادا.

لهم چیروکه‌شدا هه‌ر وەک چون له‌چیروکه‌کانی تریشدا کو گه‌لیک دیمه‌نی واقعی له‌خوگرتوه و تیایدا به‌دی دەکریت و سه‌رنجمان به‌رهو بلیمه‌تی و زیره‌کی و دووربینی و تیپوانین و تی پامانی "کوگول" را دەکیشیت سه‌باره‌ت به‌و پووداوانه‌ی که‌کومه‌لگای سیسته‌مو دەسەلاتی قەیسەری زۆردارو خاوهن جه‌خت په‌یره‌موی ده‌کات و دەبینریت زۆر سانایانه له‌لایه‌ن خه‌لکانی خاوهن هه‌ست و نه‌سته‌و هه‌ستیان پی دەکریت، ئه‌و سیسته‌مو دەسەلاتی که‌تیایدا فەرمانبەره بیروکراته‌کان و دەسەلاتی پولیس پیشنه‌نگایه‌تی دەکەن بؤ سه‌لاماندی ئه‌م بوجونه‌ش له‌سهر ئه‌م دیمه‌نی هه‌لۇھسته‌یه‌ک بکه‌و رامیتی که له‌چیروکی "لوقوت" دا دەبینریت، (ایفان یاکوفلیفیتش) سه‌رتاش له‌پوباره‌که ئه‌پوانت، پولیسیکیش دەبینیت و تیله‌ی چاوی تىدەبریت و بانگی دەکات (ایفان یاکوفلیفیتش) له‌بئر ئه‌وهی یاسای چونه به‌ردم پولیس دەزانیت ھیدی ھیدی لیتی نزیک بوجو و کاسکیتەکه‌ی سه‌ری به‌رز کرده‌و و پیی ووت:

-قوربان ھیواخوازی خوشتانم!

-نا، برادر، قوربان و موربانی ناویت تەنها پیم بلی له‌سهر ئه‌و پرده خه‌ریکی چی بوجو و او وەستابوویت؟
-سویندت بؤ دەخۆم به‌ریزم، به‌رهو کاری سه‌رتاشیکەم دەچووم، ئه‌وهی هەبیت و نه‌شیت لە‌پووبارەکەم دەروانی تاوهکو بزانم به‌خوربى تىدەپەریت.

-درۆ مەکە، درۆزىن، وەلامم به‌رهو ناتوانیت به‌و بیانووه‌و هەلمخەلەتینیت!

-قوربان ئاماھەی خۆم دەرده بېم کە له‌ھەفتە‌یه‌کدا دوو جار وەیان سى جاریش تراشت بکەم تەنها نەمدەی به‌دادگا.
-نەخىر، برادر، قسەی قۆر! سى دانه سه‌رتاش بەشانازىيە تراشم دەکەن، خوشت لە‌پرسیارەکەم مەدزه‌رەو پیم بلی خه‌ریکی چی بوجو ووت لیزەكانه؟

لهم دادوايىدە ئەم شىيە گالىتە ئامىزىيە گوگول رېگە خوشکەر بوجو له‌پیتناو برەودان و به‌رهو پېشىرىدىنی ھونه‌ری گالىتە ئامىزى واقعیانه له‌لایه‌ن مامۆستاييانى چیروکی واقعیو
وەك: ساللىتكۆف، شىدرىن، به‌تايىبەت له‌چیروکه خاوهن دنگوکەيدا به‌نىۋىشانى (چیروکى شارىك).

ئه‌وهی ليره‌دا شايەنی باس بیت "گوگول" کاريگەريه‌کی تەواوى کرده سه‌ر ئه‌دەبى واقعی پوسى و جىهانى، ئه‌مه جگه له‌ئه‌دەبى واقعی نويى عەرەبى، ئەم کاريگەريه‌ش له‌وهدا دەركەوت و خوی نوان کە‌هەجوو گالىتە‌جاري و سوکاپەتى پى کردنى سیسته‌مو دەسەلاتی سەتم و زۆردارى له‌نیو کومه‌لگادا تەنها ئه‌وه شايەننیتى له‌پیتناو گرتنە‌بەری پېرەویك، ئەم شىيوازه گالىتە‌جاري‌ش هەميشە بەرگى كردن و پالپىشىتىكى بە‌ھېيز بوجو له‌پیتناو دەسگىرۈيى كردنى خه‌لکانى چەوساوه و سەتمىدەو بەشەمەينەت و بى دەرامەتى ژىر رەكىفي دەسەلاتی بېرپۆكراتى دامودەزگا داپلۇسىنەر و توقيتىنەرەكانى پولىس، سەرەرای ئه‌و پروپاگەندانەنی کە‌لەنیو خه‌لکانى بەستەزما و دەسته‌وەسانا بلاو دەبۈنە‌و و دەبۈنە به‌ربەستىك لە‌پېگە چارەرگرتن له‌پېشکەوتن و پېكھەنانى کومه‌لگایه‌کى ھۆشىارو خاوهن بېرپاپ.

سۇدمەندى "گوگول" لە ئەفسانە داستان و حىكايات و سامانى فۇلكلۇرى نەتەوهىي له‌هزرو بېرۇ بوجونه‌كانىدا گەپ تىن و بېرەويىكى بى ھاوتايى كرد بەرەمە كانىدا، ئەمەش خالىكى وەرچەرخان و هەرگەنگ بوجو کە‌سەرەنچى كومه‌لانى خه‌لکى بەلای خویدا راكىشا، به‌تايىبەت پەرده لادان و لىفە هەلدانەوە له‌سەر جەورو سەتمە شاراوه‌كانى چىنە دەسەلاتدارەكانى پېشىترو چىنى خاوهن دەسەلاتی ئه‌و سای روسييائى قەيىسىری هەریکە بەجىا، گىيىدانى ئەم کارەساتانه له‌شىوه‌ى نواندن و نمايش

کردندا له کارو کاردانه و هیه کی واقعیدا بwoo به مايه سه رکه وتن و دارمانی بی دنگی خه لکانی سته مدیده و به شمه ینه تله لای "گوگول".

لهم گوشه نیگایه و گه لئ تویزه رو لیکوله نوی خوازه کان گرنگیاندا به هه لسنه نگاندنی داهینانه واقعیده کانی: گوگول، که چون له روانگه مورک و خه سله تی مرؤفایه تیوه خوی قالبوبی که له پوری نه ته وایه تی کردو له ته ک نیو هر وکی داهینانه کانیدا گونجاندنی و تیکه لکیشی کردن، لهم رو وه هه مدیسان (د. محمد یونس) له کوتایی تویزینه و هیه کیدا سه بارت به زیانی "گوگول" و داهینانه کانی بهم شیوه هه گوزارشت ده کات (تا ئه م ساته و هخته) که ئیستا ئیمه هی تیدا ده زین به رهه م و نوسینه کانی "گوگول" ویرای ئه وهی سه دهیه کی ته واوی به سه ردا تیپه ریوه شاکاریکی ئه ده بی سه رنج راکیشن و گرو تین ده به خشن به زیان، ئه مهش له روانگه کاریگه ری هه ببو، وه رق و کینه یه کی بی هاوتاشی به رامبه ر زهوت کردنی سه ربه ستی و ئازادی مرؤفایه تی هه ببو، ئه مه ویرای ئازایانه و چاو نه ترسانه چمکی لیفه له سه ر گشت که موکوریه کانی ده سه لاتی سته م و زورداریدا هه لدده دایه و هو جی خویشی له نیو دلی گشت مرؤیه کی خونه ویستی سه ر گوی ئه م زه مینه کردیبو و.

گوگول زال ببو به سه ر چونیتی و هبه رهه هینانی به رهه مه کانی، بليمه تانه مامه له و گوزارشتی له ته ک ئه و کات و ساتانه دا ده کرد (زمن) که نه ته وه کی تیایدا ده زیا، وه زانایانه گروگول و په رده پوشی و رو و پوشی و ده مامکه کانی له سه ر روخساری کومه لگه و چینی بورژوازی داده مالی، وه هه ردهم به مشه خورو گه ندهل و سته کار ناوزهندو ناوبیری کردون، له به ر هیندی "گوگول" له ناخ و دل و ده رونوی گشت تاکیکی ئازادی خوازو پیشکه و تو خوازدا به بی جیاوازی په گه زو جیاوازی نه ته وهی له جیهاندا ده زیا.

لهم تیروانین و ئاسویه شه و هوزانقانی خاوهن ده نگوی تورک "ناظم حیکمه" ده ئاخفیت: خوشه ویستی "گوگول" بو پوناکی، بو ژیان، بو مرؤف په روهه ری، به هاترین سه رمایه، ج جای ئه وهی هه میشه رق و قین و توره بیشی رشته و ده ربریوه له ئاست ئه و کو سپ و ته گه ره و ئاسته نگانه که پیوه هی نازادی و سه ربه ستی مرؤف لیز ده که ن و پیگرو کو سپن له پی شادی و کامه رانی و خوشگوزه رانی مرؤفایه تیدا، بونی ئه م مورآل و خه سله تانه له کن "گوگول" روز به روز بونه هیما و پیناسه له کن گشت هاولاتیه کی فه رنسی و رهش پیست و نه رویجی و زوریکیش له گه لانی دنیا، ویرای ئه وهی "گوگول" و هکو ره گه ز هاولاتیه کی پوسیه لئ له قولایی ناخه وه سیبه ریکی لکینراوه به گشت مرغ دوستیکی پیشکه و تو خوازه وه، ده ربرینه ئه م پیناسه و گوزارشتی "ناظم حیکمه" يش هه لسنه نگاندنیکی هوشیارانه و ژیرانه کیه له ئاست داهینانه دانسه و بی هاوتا کانی ئه ده بی "گوگول" ئه مه ویرای ئه و کاریگه ریه واقعیده که سه پاندبووی به سه ر ئه ده بی گیتی و گه لاندا، ئه م وورد بینی و تیروانین و به راورد کردن و جودا کاریه ش دهست نیشان کردنیکی ئه ده بی واقعیده له جیهاندا به تایبه ت له سه ر ئاستی رهخنه واقعی و فه راهه نه کردن و به رز نرخاندنی به ها کانی مرؤفایه تی.

سه ر چاوه: دراسات ادبیه، د. جلیل کمال الدین، چاپی یه که م/ 1985 بـ 213- 225.